
ЛАВРУХІНА Т. В.,
аспірант кафедри педагогіки та
психології професійної освіти,
Національний авіаційний
університет,
м. Київ

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ АВІАЦІЙНИХ ДИСПЕТЧЕРІВ У ВНЗ АВІАЦІЙНОГО ПРОФІЛЮ

У статті проведений теоретичний аналіз психолого-педагогічних умов формування комунікативної компетентності авіаційних диспетчерів

Ключові слова: психолого-педагогічна умова, авіаційний диспетчер, комунікативна компетентність.

В статье проведен теоретический анализ психолого-педагогических условий формирования коммуникативной компетентности авиационных диспетчеров.

Ключевые слова: психолого-педагогическое условие, авиационный диспетчер, коммуникативная компетентность.

The theoretical analysis of pedagogical terms of forming of communicative competence of aviation controllers is conducted in the article.

Key words: pedagogical condition, aviation controller, communicative competence.

Постановка проблеми та її актуальність.
Важливу роль у підготовці компетентного, конкурентоспроможного, кваліфікаційного фахівця авіаційного профілю відіграє вища школа, першочерговим завданням якої є створення необхід-

них психолого-педагогічних умов для ефективного формування та розвитку складових професійної компетентності майбутніх авіаційних фахівців, зокрема авіаційних диспетчерів. Аналіз наукової літератури дає змогу зазначити, що формування комунікативної компетентності, як важливого компо-

ненту професіоналізму, є актуальним і розповсюдженим питанням у професійній підготовці майбутніх авіадиспетчерів, оскільки комунікація складає 70-80% їх трудової діяльності.

Аналіз наукових праць, присвячених розв'язанню проблеми.

Аналіз сучасних досліджень та наукових публікацій дає можливість зробити висновок про те, що проблемі формування комунікативної компетентності в різні часи розв'язувало багато науковців: Д.М. Годлевська, Ю.М. Ємельянов, Ю.М. Жуков, М.М. Ісаєнко, Є. Мелібруда, Н.С. Назаренко, Л.А. Петровська, П.В. Растянніков. Професійну підготовку та професійну діяльність авіаційних диспетчерів вивчали Т. В. Тарнавська, С. В. Щербіна, І. М. Буцик та ін.

Постановка завдання, цілі статті.

Метою статті є обґрунтування психолого-педагогічних умов формування комунікативної компетентності майбутніх авіаційних диспетчерів у ВНЗ авіаційного профілю.

Виклад основного матеріалу.

Ми можемо зазначити, що у науково-педагогічній літературі «педагогічна умова» – визначається як компонент педагогічної системи, що відображає сукупність засобів, змісту, методів, прийомів навчання та впливають на особистісний та процесуальний аспекти освітньої системи, що забезпечує ефективність, розвиток та функціонування даної системи [1; 2]. Тут необхідно зазначити, що на сьогодні, у теорії та практики педагогіки не існує єдиної класифікації педагогічних умов, але, ряд вчених (В. А. Беліков, В. І. Козирев, С. Н. Павлов, А. В. Сверчков, М. В. Рудковская, Н. В. Журавская, А. В. Круглий, А. В. Лисенко, А. В. Малихін) розглядають та виділяють різні види педагогічних умов: організаційно-педагогічні; дидактичні; психолого-педагогічні тощо.

При дослідженні процесу форму-

вання комунікативної компетентності авіаційних диспетчерів, що відбувався на базі Національного авіаційного університету було проаналізовано ряд наукової літератури психолого-педагогічного та технічного напрямку в результаті чого сформульовано гіпотезу: формування комунікативної компетентності авіаційних диспетчерів у ВНЗ авіаційного профілю буде більш результативним за впровадженням психолого-педагогічних умов. Одночасно із цим, необхідно зазначити, що вибір психолого-педагогічних формування комунікативної компетентності базувався на наступних критеріях: досягнення кінцевої мети навчально-виховного процесу та запланованих результатів; можливість практичного застосування; відповідність індивідуальним особливостям студентів; використання сучасних досягнень різних галузей науки. Згідно наукової літератури (Журавська Н.В., Лисинко А. В., Малихіна А. О.) і виходячи з власних міркувань у нашому дослідженні поняття «психолого-педагогічна умова» ми будемо визначати як компонент педагогічної системи, що впливає на якість, ефективність і результативність педагогічного процесу, що відображає сукупність педагогічних об'єктивних і суб'єктивних чинників (засоби, методи, зміст навчання), що направлені на особистісний розвиток суб'єкта (учень, студент, вчитель, викладач) освітньої системи [2;3].

Ми виходимо з того, що успішне розв'язання проблем щодо формування комунікативної компетентності майбутніх авіаційних диспетчерів можливе при дотриманні та впровадженні відповідних психолого-педагогічних умов. Критерієм ефективності та оптимальності при виборі педагогічних умов є кінцеві результати. У представленому дослідженні бажаний результат – це високий рівень сформованості комунікативної компетентності авіаційних диспетчерів. Для визначення психолого-педагогічних умов формування комунікативної компетентності майбутніх авіаційних дис-

петчерів було проаналізовано ряд наукових праць педагогічного та психологічного спрямування. Результатом став висновок про те, що у науковій літературі вказується на необхідність врахування таких умов:

- 1) побудова внутрішньої позитивної мотиваційної сфери студентів-авіадиспетчерів до розвитку комунікативної компетентності;
- 2) забезпечення професійної спрямованості підготовки майбутніх авіадиспетчерів на основі контекстного підходу, який передбачає моделювання за допомогою системи дидактичних форм, методів, засобів предметного і соціального змісту майбутньої професійної діяльності;
- 3) побудова навчального процесу на засадах компетентнісного підходу;
- 4) здійснення особистісного-орієнтованого навчання шляхом реалізації принципів діалогічності, дискусійності, вибору конкретних ситуацій.

У результаті проведеного теоретичного дослідження та аналізу результатів констатувального експерименту, що проходив на базі Національного авіаційного університету нами здійснено теоретичне обґрунтування того, що формування комунікативної компетентності авіадиспетчерів буде успішним за умови впровадження психолого-педагогічної умови: *побудови внутрішньої позитивної мотиваційної сфери студентів-авіадиспетчерів до розвитку комунікативної компетентності на заняття міждисциплінарного професійно-орієнтованого курсу.*

Усвідомлення майбутньої професійної діяльності, процесу навчання та особистісного становлення пов'язано з тим, якого сенсу набувають для особистості зміст його майбутньої професійної діяльності. Бажання стати професіоналом своєї справи, оволодіти певними знаннями, навичками та вміннями, прагнення до здобуття не тільки професійних, а й загальних знань, прагнення до саморозвитку та реалізації залежить від позитивної на-

вчальної мотивації особистості. Зважаючи на це, становлення позитивної початкової мотивації є важливим і актуальним для майбутньої професійної діяльності авіаційних диспетчерів.

Ураховуючи вищезазначене, ми виокремили такі методи та засоби навчання при формуванні комунікативної компетентності:

Метод забезпечення успіху у навчальному процесі. Даний метод передбачає допомогу викладача відстаючому студенту або учню, з метою розвитку у студента інтересу до знань та прагнення закріпити успіх. Цей метод ефективний у роботі з студентами, які мають проблеми з навчанням. Викладач має надати такому студенту допомогу доти, поки він наздожене однокурсників і отримає першу хорошу оцінку, яка піднімає настрій, пробуджує усвідомлення власних можливостей.

Участь студента у навчальному процесі. Основною стає робота студентів, а не викладачів, тобто забезпечується активна участь студентів у навчальному процесі, з'являється можливість пристосувати навчання до потреб окремої особистості та забезпечити певну незалежність студента у організації та виконанні самостійної роботи.

Друга психолого-педагогічна умова формування комунікативної компетентності майбутніх авіаційних диспетчерів – *забезпечення професійно спрямованої підготовки майбутніх авіадиспетчерів на основі контекстного підходу, який передбачає моделювання за допомогою системи дидактичних форм, методів, засобів предметного і соціального змісту майбутньої професійної діяльності.*

Контекстне навчання являє собою реалізацію динамічної моделі руху діяльності студентів: від власної навчальної діяльності (наприклад, в формі лекцій) через квазіпрофесійну (ігрові форми, спецкурси) і навчально-професійну (науково-дослідницька робота студентів: курсові та дипломні роботи, педагогічна практика й тощо) до власної професійної діяльності. Осно-

вною характеристикою навчально-виховного процесу контекстного типу є моделювання предметного і соціального змісту майбутньої професійної діяльності через відтворення реальних професійних ситуацій. В контекстному навчанні моделюється не тільки предметний зміст професійної діяльності, але й її контекст і соціальний зміст [4].

Під час реалізації даної педагогічної умови нами розроблено систему забезпечення формування комунікативної компетентності майбутніх авіаційних диспетчерів, де особлива увага приділялась відображенню комунікативних функцій та завдань їх майбутньої професійної діяльності, максимальне відтворення професійних та професійно-особистісних умов комунікативної взаємодії під час виконання професійних обов'язків. Навчальна діяльність студентів-авіадиспетчерів здійснювалась під час лекцій та практичних занять:

1) *Лекційні заняття:*

а) Інформаційна лекція.

б) Проблемні лекції. Під час проведення проблемних лекцій ми ставили перед студентами проблему, тим самим, допомагаючи виявити пізнавальну активність, пробудити бажання знайти засоби вирішення поставленої проблеми.

в) Метод початкової дискусії (дискусійні лекції). Основною метою методу навчальної дискусії є навчити студентів-авіадиспетчерів логічно викладати свої думки, відстоювати свою точку зору оперуючи науковими знаннями.

2) *Практичні заняття:*

а) Квзіпрофесійна діяльність (форми: імітаційна, рольова гра). Тут вдало моделюється предметний і соціальний зміст майбутньої праці, задається її контекст. На практичних заняттях, квзіпрофесійна діяльність передбачала відтворення умов

і динаміки реальної комунікативної професійної діяльності, у ході якої реалізуються комунікативна компетентність. Важливе місце тут займає імітація або фрагмента окремої професійної ситуації, або імітація виконання певних професійних функцій авіадиспетчерів (зв'язок з екіпажем, аварійні ситуації, ситуації втоми на робочому місці тощо).

б) Метод проєктів. Даний метод орієнтований на самостійну діяльність студентів-авіадиспетчерів, розвиває та формує вміння особистості самостійно обирати різні рішення, розвивати дослідницьку і креативну діяльність студентів. Прикладом таких проєктів є «Співбесіда на посади диспетчера управління повітряним рухом», «Отримання ліценції авіаційного диспетчера» тощо. Під час роботи над проєктом студенти-авіадиспетчери виділяли із заданої ситуації професійні проблеми, розподіляли їх на під проблеми, висували методи і засоби та шляхи вирішення проблем.

За допомогою зазначених форм і методів навчального процесу для студентів-авіадиспетчерів набув професійно спрямованого сенсу, оскільки відображав реальні особливості комунікативної сторони майбутньої професійної діяльності. Під час навчального процесу студент-авіадиспетчер зміг розкрити та підвищити рівень своїх комунікативних здібностей та умінь, зрозуміти особливості професійної комунікації, здійснити перехід від пізнавальної мотивації до професійної.

Третя психолого-педагогічна умова – здійснення особистісно-орієнтованого навчання шляхом реалізації принципів діалогічності, дискусійності, вибору конкретних ситуацій.

Реалізація третьої психолого-педагогічної умови сприяла самореалізації особистості студента-авіадиспетчера, впливало на розвиток як індивідуаль-

них так і потенційних здібностей, на активізацію пізнавальної активності студента, рефлексивної позиції, що, у свою чергу, впливало на успішне формування комунікативної компетентності студентів.

Використання проблемно-діалогічного принципу навчання дає змогу ефективно розв'язувати поставлені завдання, формувати ціннісно-мотиваційну сферу, викликати активність суб'єкта навчальної взаємодії.

На нашу думку, при формуванні комунікативної компетентності майбутніх авіаційних диспетчерів ефективним є принцип дискусійності, адже студенти мають активний і творчий характер мислення, бажання висловити свою думку, довести її вірність. Упровадження методів і прийомів дискусійного принципу сприяє глибокому розумінні поставленої проблеми, розвитку критичного мислення, навичок оперування науковими фактами.

Принцип вибору конкретних ситуацій передбачає, що знання і уміння даються студенту не як предмет, а як засіб вирішення завдань діяльності фахівця. Студентам-авіадиспетчерам були запропоновані ситуації, що пов'язані з помилками авіадиспетчерів і пропонувалось визначити помилки та винайти вірні рішення виходу із конкретної проблемної ситуації.

Отже, під час проведення формувального експерименту психолого-педагогічна умова здійснення особистісно-орієнтованого навчання шляхом реалізації принципів діалогічного, дискусійного та вибору конкретних ситуацій сприяла: зосередженню студентів-авіадиспетчерів на певній проблемі або ситуації, що викликало інтерес та заохочувало до діалогічного обговорення обраної теми.

Важливою психолого-педагогічною умовою формування комунікативної компетентності майбутніх авіаційних диспетчерів є четверта умова – *побудо-*

ва навчального процесу на засадах компетентнісного підходу.

Побудова навчального процесу на засадах компетентнісного підходу реалізовувалась під час проведення формувального етапу педагогічного експерименту у процесі вивчення міждисциплінарного (елективного) курсу "Комунікативна компетентність диспетчерів управління повітряним рухом" а саме, орієнтування на формування й розвиток у студентів-авіадиспетчерів здатності до практичної діяльності. Для цього були скориговані мета та головні завдання навчальної дисципліни: підготувати майбутніх диспетчерів управління повітряним рухом компетентним у питаннях професійного і особистісного спілкування, який знає наукові основи комунікації та спілкування, основи психології та ділового спілкування у складних умовах обстановки і на цій основі сформувати вміння та навички з вирішення практичних завдань організації професійної діяльності.

У контексті побудови навчального процесу на засадах компетентнісного підходу було здійснено акцент на формування у студентів, перш за все, тих знань, які є необхідними для виконання практичних, ситуативних, особистісно-орієнтованих та комунікативних завдань.

Висновки та перспективи подальшого дослідження.

Проведене теоретичне дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми формування комунікативної компетентності авіаційних. Але у результаті аналізу педагогічної літератури та дослідження процесу формування комунікативної компетентності авіаційних диспетчерів ми можемо сформулювати припущення про те, що формування комунікативної компетентності майбутніх авіаційних диспетчерів буде результативним за умови реалізації вище представлених обґрунтованих психолого-педагогічних умов.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бабанский Ю. К. Избранные педагогические труды / [сост. М. Ю. Бабанский]. – М. : Педагогика, 1989. – 560 с., с. 115
2. Федорова О. Ф. Некоторые вопросы активизации учащихся в процессе творческого и производственного обучения / О. Ф. Федорова. – М. : Высш. шк., 1970. – 324 с., с. 193
3. Журавская Н. В. Профессиональная подготовка специалистов пожарной безопасности в вузах нефтегазовой отрасли с использованием индивидуально дифференцированного подхода: автореф. дис.... канд. пед. наук / Н.В. Журавская. – Спб., 2011. – 26 с.
4. Лысенко А. В. Психолого-педагогические условия формирования профессионально-ценностных ориентаций будущего учителя музыки: дис.... канд. пед. наук / А.В. Лысенко. -Майкоп, 2005. - 203 с.
5. Скворцова С. О. Формування професійної компетентності майбутнього вчителя на засадах контекстного навчання [Електронний ресурс] /С. О. Скворцова// – 2010. – Режим доступу : <http://skvor.info/publications/articles/view.html?id=95>